

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглянено поняття «інформаційна компетентність». На основі теоретичного аналізу розробленості поняття, визначено його структурні складники, взаємозалежність та взаємообумовленість інформаційної компетентності й загальної інформаційної культури особистості, нерозривний зв'язок інформаційної поведінки та інформаційної етики з інформаційною компетентністю фахівця різних галузей знань.

Ключові слова: *інформаційна компетентність, інформаційна культура, інформаційна поведінка, інформаційна етика, професійний розвиток, неперервна освіта, структурні компоненти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процеси трансформації, структурної перебудови української системи освіти зумовлюють необхідність розробки й запровадження інноваційних форм та методів навчання, які б адекватно відбивали інформаційно-комунікативну специфіку сучасного суспільства. За умов нової технологічної парадигми, інформатизації суспільства, розвитку глобального інформаційного простору й домінування інформаційних технологій у різних галузях професійної діяльності сучасної людини, актуальним є дослідження питань про генезу понять інформаційної й інформатичної компетентностей, їхньої ролі та значення у процесі формування майбутнього фахівця.

У цьому контексті важливою складовою нової парадигми освіти є ідея неперервного навчання, реалізація якої спрямована на подолання головної суперечності сучасної освіти — стрімкі темпи збільшення обсягів інформації

у світі та обмеження можливостей їхнього засвоєння людиною. Ця суперечність спонукає вищі та загальноосвітні навчальні заклади формувати в студентів та учнів уміння вчитися, знаходити інформацію, критично її оцінювати і творчо використовувати, тобто формувати в них інформаційну компетентність, яка у майбутньому забезпечить їм можливість успішно навчатися впродовж усього життя; підготуватися до обраної професійної діяльності та постійно вдосконалювати свою професійну майстерність; жити і працювати в інформаційному суспільстві, в умовах економіки [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання компетентності є дискусійним та відкритим навіть на рівні термінологічного апарату. Його вивченням займаються вітчизняні та зарубіжні науковці А. Хуторський, Дж. Равен, Е. Зеєр, О. Гончарова, І. Зимня, Л. Петухова, М. Степаненко, С. Трішина, А. Трофименко та ін. Дослідники пропонують розділяти поняття «компетентність» та «компетенція», визначаючи останнє як наперед задану соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки спеціаліста, що необхідна для його якісної продуктивної діяльності у відповідній сфері [11]; окремі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, систем цінностей і відносин, які виявляються у компетентностях людини [5].

Різні аспекти проблематики формування інформаційної компетентності досліджуються в працях вітчизняних та закордонних науковців, зокрема: питання підвищення якості вищої освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, Я. Болубаш, В. Кремень); психологічно-педагогічні, організаційні, технічні, теоретичні і практичні аспекти використання інформаційних технологій (М. Жалдак, В. Кухаренко, М. Моїсєєва, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Полат, В. Солдаткін, С. Ющик); питання професійної підготовки (В. Бобров, Ф. Веселков, Ю. Голубєв, В. Дюков, С. Комар, Н. Кулебякіна, А. Солов'єнко, В. Стасюк, І. Шаповал); проблеми формування

інформаційної культури та компетентності фахівців (Н. Баловсяк, О. Барановська, В. Биков, М. Головань, Т. Сіткар, Ю. Туранов).

До основних публікацій, у яких висвітлено деякі аспекти трактування поняття інформаційна компетентність та його генеза, можна віднести Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», у якому, зокрема, дано оцінку нинішнього стану інформатизації освіти України і визначено основні напрями її розвитку; точку зору В. Г. Кременя, щодо основних напрямів реформування освіти України та формування ключових компетентностей, необхідних для успішного здійснення практичної професійної діяльності фахівця різних галузей знань.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проте публікації, у яких висвітлювалося б питання важливості інформаційної компетентності як основи ефективного використання мережевих технологій відкритої системи освіти та основи успішної професійної діяльності – запропоновані недостатньо. На сьогодні не виокремлено єдиного підходу до трактування поняття «інформаційна компетентність», не досліджено цілісно його генезу та не здійснено системного підходу до визначення його складників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашого науково-педагогічного дослідження є теоретичний аналіз дослідженості поняття інформаційна компетентність, її складників та точок зору вчених на необхідність її формування для ефективного функціонування фахівця у сучасному глобалізованому суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття інформаційної компетентності виникло у зв'язку з бурхливим розвитком ІКТ і входження в усі аспекти діяльності суспільства. Виникнення цього поняття відносять до початку 2000-х рр. Результати одного з перших досліджень інформаційної компетентності представлено у звіті кафедри інформаційної грамотності

державного університету Каліфорнії «Інформаційна компетентність в університеті штату Каліфорнія» за 2001 рік [13].

У ньому інформаційну компетентність представлено як компетентність роботи з бібліотечними ресурсами – компетентність, пов'язану з пошуком і опрацюванням різноманітних повідомлень.

За результатами цього дослідження визначено складові інформаційної компетентності:

- визначати тему дослідження й інформаційну потребу (визначати проблему, формулювати термінологію і ключові слова, визначати види матеріалів, необхідні для дослідження, використовувати електронні засоби пошуку потрібних відомостей);
- визначати і здійснювати пошук відповідних матеріалів, визначати різні типи джерел для різних завдань, правильно використовувати цитати;
- класифікувати знайдені відомості та використовувати їх у дослідженні;
- оцінити знайдені відомості (перевірити їхню точність, своєчасність, доцільність);
- організувати знайдені матеріали: згрупувати відповідно до розділів дослідження, використати цитати, скласти бібліографію [13].

У підсумковому дослідженні кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії поняття інформаційної компетентності визначене як:

- здатність визначати інформаційні вимоги до питання дослідження для формулювання стратегії пошуку відомостей;
- здатність визначати форми представлення необхідних відомостей;
- уміння організувати відомості в найбільш сприятливий для аналізу, синтезу і розуміння спосіб;
- усвідомлювати етичні, юридичні і політичні проблеми використання інформаційних ресурсів [13].

Визначаючи багатоаспектність поняття інформаційної компетентності, дослідники пов'язують її з феноменом інформаційного суспільства, з технологічною революцією, з появою і розповсюдженням електронних інформаційно-комунікативних технологій. Необхідно зазначити, що в сучасному науковому дискурсі співіснують споріднені терміни, а саме: «медіакомпетентність», «медіаграмотність», «інформаційно-технологічна компетентність», «комп'ютерна грамотність» «інформаційна культура фахівця», зміст яких у багатьох випадках ототожнюється [1, с.7].

Позаяк, поняття інформаційної компетентності та його похідні нерозривно пов'язані з загальною інформаційною культурою особистості.

Поняття інформаційної культури сформувалось у процесі активізації уваги до механізмів інформаційного обміну в зв'язку з колосальним посиленням ролі інформаційних ресурсів в соціокультурних процесах у середині – другій половині ХХ ст. [8].

На тісному зв'язку інформаційної культури з інформаційною компетентністю наголошують низка сучасних дослідників (С. Балакірова, П. Клімушин, О. Матвієнко та ін.). Результати їхніх досліджень переконують у тому, що інформаційна культура особистості є незамінним складником розвитку загальної культури особистості та формування інформаційної компетентності зокрема. Поняття інформаційної культури включає в себе такі важливі компоненти як «інформаційна поведінка» та «інформаційна етика» [7; 9].

Інформаційна поведінка віддзеркалює активність особистості як суб'єкта у процесі пізнання, його вміння орієнтуватись в інформаційному просторі. Вона значною мірою залежить від міри доступності й комфортності використання інформаційних ресурсів, доступності інформаційних каналів і засобів для їхнього використання. Інформаційна поведінка – це спосіб дій, сукупність зусиль, застосовуваних для отримання, опрацювання та засвоєння наявної інформації.

Інформаційну етику пов'язують з питанням доступу до інформації, інтелектуальної власності, питанням невтручання у приватне життя громадян [7, с.3].

На думку Миронової О. інформаційна компетентність визначається як здатність ефективно виконувати інформаційну діяльність (при вирішенні професійних завдань, навчанні, у повсякденному житті) з використанням ІКТ, що передбачає володіння інформаційною компетенцією та сформованою готовністю (що містить й особистісні якості) до розв'язання відповідних завдань з урахуванням набутого досвіду, з можливістю самостійної організації власної діяльності, зі здійсненням самоконтролю та усвідомленням особистої ролі при їх реалізації та можливих наслідків її здійснення [10, с.169].

На думку дослідниці, формування інформаційної компетентності передбачає розвиток таких здатностей:

- знання понять, що пов'язані з інформацією, особливостей відповідних процесів, основою яких вона постає, та інформаційно-комунікаційних засобів її опрацювання;
- застосовувати ІКТ при реалізації навчальної, професійної діяльності та в повсякденному житті;
- обирати оптимальні шляхи розв'язання завдань (та їхнє безпосереднє вирішення), об'єктом у яких постає інформація;
- володіти методами та способами, що дозволяють здійснювати пошук, збирання, оцінювання, перетворення, опрацювання, аналіз, подання, зберігання, поширення інформації та підвищення якості реалізації цих дій за рахунок набутого досвіду;
- самостійно організувати власну інформаційну діяльність та реалізовувати самоконтроль при її здійсненні;
- оцінити важливість інформації на сучасному етапі розвитку суспільства та особистого внеску при здійсненні інформаційної

діяльності та відповідно ефективно і відповідально її реалізовувати [10, с.170].

Формування таких здатностей (за Мироною О.) не може відбуватись фрагментарно, потрібна постійна систематична робота, спрямована на розвиток загальної інформаційної культури особистості та інформаційної компетентності зокрема.

На нашу думку це можливо здійснити у процесі неперервної освіти упродовж життя, питання дослідження якої є нині актуальними. Система неперервної освіти надає широкі можливості для розвитку особистісних потенцій індивідів шляхом постійної самоосвіти, самовдосконалення та саморозвитку.

Незважаючи на широку дослідженість питання про розвиток та формування інформаційної компетентності фахівця, нині не існує єдиної структури складників вищезазначеного утворення. Підходи вчених до визначення структурних компонентів ґрунтуються на різних точках зору та превалювання різних аспектних складників.

А. Хуторський до структурних компонентів інформаційної компетентності включає об'єктивну (професійно-інформаційну) та суб'єктивну (особистісну) компоненти. Об'єктивна компонента включає вимоги, які висуваються соціумом до професійної діяльності фахівця. Суб'єктивна компонента доповнює його інформаційну компетентність особистісними якостями, що показують здатність фахівця до успішного виконання професійної діяльності [12].

Н. Баловсяк до складу інформаційної компетентності особистості зараховує три складові [2, с.227-256]: 1) інформаційна складова, яка визначає здатність ефективної роботи з інформацією у різних формах її представлення; 2) комп'ютерна (комп'ютерно-технологічна) складова, що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасною комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням; 3) процесуально-діяльнісна складова, яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційно-

комп'ютерних технологій до роботи з інформаційними ресурсами та розв'язування різноманітних задач.

О. Бойцова інформаційну компетентність представляє у вигляді двох компонент – особистісної та професійно-інформаційної. Друга, в свою чергу, складається з інформаційної, комп'ютерної та процесуально-діяльній складової. Інформаційна та комп'ютерна складова визначає загальні компетенції майбутнього фахівця. Процесуально- діяльній складова вміщує загальні і спеціальні компетенції, останні визначаються змістом та напрямом професійної діяльності фахівця та стосуються розв'язування професійно-орієнтованих задач сучасними засобами комп'ютерної техніки [4].

Грунтовне дослідження з питання компонентного складу інформаційної компетентності проведене І. Кислою. Нею виокремлено такий компонентний склад інформаційної компетентності фахівця та розкрито об'єктивну значущість кожного компоненту як для організації, так і для особистості в цілому (див. табл. 1) [6, с.111-112].

Таблиця 1

Компонентний склад інформаційної компетентності (за І. Кислою)

Компонентний склад інформаційної компетентності	Об'єкти реальної дійсності	Соціальна значущість компетентності (для організації)	Особистісна значущість компетентності
1. Інформаційно-пошукова компетенція	Довідники, енциклопедії, Інтернет	Складання постанов, розпоряджень, наказів, нормативних документів	Одержання нових знань
2. Інформаційно-аналітична	Література, ЗМІ, Інтернет	Аналіз роботи підприємства: оформлення приміщень, розміщення й	Уміння аналізувати будь-які

компетенція		відновлення реклами	вчинки, ситуації
3. Інформаційно-комунікаційна компетенція	Телефон, мобільний телефон, комп'ютер (електронна пошта, Інтернет)	Консультація відвідувачів з питань, що стосуються надаваних послуг; запобігання й ліквідація конфліктних ситуацій; розгляд претензій, пов'язаних з незадовільним обслуговуванням відвідувачів	Спілкування з людьми
4. Інформаційно-оцінна (рефлексивна) компетенція	Тести, опитування	Проведення необхідних організаційно-технічних заходів, тестувань й опитувань	Застосування отриманих або наявних знань у життєвих ситуаціях
5. Інформаційно-екологічна компетенція	ЗМІ, Інтернет	Забезпечує чистоту й порядок у приміщенні та на прилїй до нього території, контролює дотримання підлеглими виробничої санітарії та гігієни	Дотримання чистоти навколишнього середовища
6. Інформаційна компетенція самовдосконалення й саморозвитку	Література, Інтернет, ЗМІ	Підвищення кваліфікації	Самовдосконалення й саморозвиток
7. Інформаційно-операційна	Телефон, мобільний телефон,	Робота на ПК	Володіння ПК

компетенція	Інтернет, інструкції користувача		
8. Інформаційно-етична та інформаційно-правова компетенція	Суспільство, юридичні довідники	Контролює дотримання підлеглими працівниками трудової й виробничої дисципліни, правил і норм охорони праці	Право на власний світогляд, безпеку приватної власності
9. Інформаційна компетенція збереження (інформаційна безпека) інформації	Зберігання інформації на сервері під паролем, сейфи	Забезпечення безпеки секретним документам	Засоби й методи захисту інформації

Такий компонентний склад, на нашу думку, повною мірою відображає сутність інформаційної компетентності та значущість її формування та розвитку для кожної особисті зокрема та суспільства в цілому.

Висновки. Здійснений аналіз результатів науково-педагогічних досліджень сучасних науковців дозволив нам визначити генезу поняття «інформаційна компетентність» та стан його розробленості на нинішньому етапі розвитку суспільства. Визначено, що поняття інформаційної компетентності є похідним від загальної інформаційної культури особистості та пов'язане з такими важливими поняттями як інформаційна поведінка та інформаційна етика.

На основі аналізу підходів учених до систематизування складників інформаційної компетентності особистості ми дійшли висновку, що найвдалішою системою є структура, запропонована І. Кислою, яка включає в себе інформаційно-пошукову, інформаційно-аналітичну, інформаційно-

комунікаційну, інформаційно-оцінну (рефлексивну), інформаційно-екологічну компетенції, інформаційну компетенцію самовдосконалення й саморозвитку, інформаційно-операційну, інформаційно-етичну та інформаційно-правову компетенції, інформаційну компетенцію збереження інформації,

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективи подальших розвідок у царині розвитку поняття інформаційної компетентності вбачаємо у детальному дослідженні складників вищезазначеного утворення, розробці методики та технології формування інформаційної компетенції у фахівців відповідно до галузей знань та дослідження подальшого розвитку ключових життєвих компетентностей особистостей у зв'язку з бурхливим розвитком інформаційного суспільства й глобалізацій ними впливами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балакірова С. Ю., Павленко В. В. Інформаційна компетентність управлінця в контексті «культури реальної віртуальності» / Ю. С. Балакірова, В. В. Павленко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2012. – Вип. 1. – С. 7-10.
2. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Баловсяк Надія Василівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 334 с.
3. Богачик М. Формування інформаційної компетентності старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Марина Богачик. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2009_4/Bogachik.pdf. – Заголовок з екрану.
4. Бойцова О. М. Структура інформаційної компетентності та її аналіз для процесу професійної підготовки [Електронний ресурс] /

О. М. Бойцова. –

Режим доступа : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2011_9/boytsova.pdf. – Заголовок з екрану.

5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
6. Кисла І. Г. Підходи до формування інформаційної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу / І. Г. Кисла // Інформаційні технології в освіті. – 2008. – № 2. – С. 110-113.
7. Клімушин П. С. Кваліфікаційні вимоги інформаційної компетентності державних службовців / П. С. Клімушин // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 2 (33). – С. 1-6.
8. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. – СПб. : Университетская книга, 1998. – С. 135.
9. Матвієнко О. В. Основи менеджменту інформаційних систем : навч. посіб. / О. В. Матвієнко, Н. М. Цивін. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 176 с.
10. Миронова О. І. Формування інформаційної компетентності студентів як умова ефективного здійснення інформаційної діяльності / О. І. Миронова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 165-175.
11. Тришина С. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования [Электронный ресурс] / С. В. Тришина, А. В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2004. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>. – Заголовок з екрану.
12. Хуторский А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. Хуторский // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

13. Information Literacy Competency Standards for Higher Education

[Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm>. – Заголовок з екрану.

INFORMATIONAL COMPETENCE AND INFORMATIONAL CULTURE OF MODERN SPECIALIST

The term of «information competence» is viewed in the article. On the basis of theoretical analysis of concept of «information competence» the structural components, interdependence of information competence and general personal information culture, unbreakable connection of information behavior and information ethics with information competence of various specialists are defined.

Keywords: *information competence, information culture, information behavior, information ethics, professional development, continuous education, structural components.*

ИНФОРМАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ И ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

В статье рассмотрено понятие «информационная компетентность». На основе теоретического анализа разработки понятия, обозначены его структурные составляющие, взаимозависимость и взаимообусловленность информационной компетентности и общей информационной культуры личности, неразрывная связь информационного поведения и информационной этики с информационной компетентностью специалиста разных отраслей знаний.

Ключевые слова: *информационная компетентность, информационная культура, информационное поведение, информационная этика, профессиональное развитие, непрерывное образование, структурные компоненты.*